

”OIKEA TAPA TULLA KEHÄÄN”

ESIPUHE GADAMER-SUOMENNOKSEEN

GADAMER KIRJOITTI nyt suomennetun artikkelin ”Vom Zirkel des Verstehens” juh-lakirjaan opettajansa Heideggerin 70-vuo-tissyntymäpäivän kunniaksi vuonna 1959 eli vuosi ennen pääteoksensa *Wahrheit und Methode* ilmestymistä. Osia suppeasta artikkelista hän otti sellaisenaan mukaan pääteokseensa. Hermeneuttisen kehän valitseminen juh-lakirja-artikkelin aiheeksi on hel-posti ymmärrettävissä, sillä kehittäessään klassista hermeneutiikkaa eteenpäin niin kutsutuksi filosofiseksi hermeneutiikaksi Gadamer sai keskeisimmät virikkeensä Hei-deggerilta. Juuri Heidegger oivalsi, että ym-märtämisellä on tärkeämpi merkitys, kuin mitä sille oli annettu aikaisemmassa her-meneutiikassa: Pääteoksensa *Oleminen ja aika* kappaleessa §31. Täällä-olo ymmärtä-misenä hän osoittaa, ettei ymmärtäminen tarkoita vain tieteellisen tutkimuksen me-todista välinettä tai ihmisten kommunika-tiovälinettä, vaan ihmisen tapaa olla ole-massa. Ihminen ei ole valmiita merkityksiä rekisteröivä, maailman kanssa vastakkain oleva sub-jekti eikä muihin olioihin rinnas-tettava ob-jekti, vaan ajallisisa tilanteissa itse merkityksiä antava pro-jekti, joka to-teutuu merkityksenantamisen myötä. Ih-misen oleminen on perustavalla tavalla ajallista, sillä ymmärtäminen ei tarkoita ikuisten totuuksien tai vallitsevien asiain-tilojen kognitiivista rekisteröimistä vaan tulevaisuutta koskevan toiminnan luon-nostelemista ja sen selvittämistä, kuinka ihminen kuuluu perinteeseen. Gadamer omaksui Heideggerilta virikkeitä tapaansa tarkastella hermeneutiikan kysymyksen-asettelua painottamalla ajallisuutta ja his-toriallisuutta. Hermeneuttisesti katsoen ih-misen äärellisyydestä seuraa, ettei tulki-tuille merkityksille voi koskaan löytää lopullista perustaa eli ns. lopulliseen tul-kintaan ei voi koskaan päästä.

Ymmärtämisen kehämäinen liike

Hermeneuttista kehää voi pitää vasta-uksena niin kutsuttuun Menonin para-doksiin, jonka Platon muotoili saman-

nimisessä dialogissaan: Kuinka voi yli-päätään oppia tietämään jotain uutta, ellei sitä tiedä jo alun alkaen?”

Tulkinnan kohde on aluksi jotain vie-rasta. Jos se olisi tulkitsijalle täysin tuttu, niin sitä ei edes tarvitsisi tulkita. Niinpä tulkinta alkaa tutun ja vieraan vuoropu-heluna (tosin kysymys ei ole täysin vie-raasta, vaan vieraasta tietyin varauksin, kuten alla huomaamme). Perinteisessä her-meneutiikassa tulkintakohteen vieraus py-rittiin ylittämään metodisesti ohjatulla tar-kastelulla, jolla tulkintakohte haluttiin saattaa läpinäkyväksi tulkitsijan tietoisuu-delle. Näin kulkeminen hermeneuttisessa kehässä johti lopulta kehän ylittämiseen tekstin ymmärtämisessä – tai jopa tekstin kirjoittajan ymmärtämiseen paremmin, kuin tämä oli itse ymmärtänyt itseään, kuten Schleiermacher ajatteli. Käsite, että tulkinta alkaa tutun ja vieraan vuoropu-heluna, on kuitenkin epäjohdonmukainen, sillä siinä sivuutetaan vaivihkaa Menonin paradoksi: tiukasti ottaen vierasta ei näet voisi ymmärtää lainkaan, ellei se olisi jo jossain määrin tuttua. Mikä vieraassa teks-tissä sitten on tulkitsijalle tuttua? – Ne en-nakko-oletukset, jotka ovat yhteisiä teks-tille ja tulkitsijalle. Koska tulkitsija ja teksti kuuluvat samaan traditioon, joka kan-nattelee niiden välistä vuoropuhelua, on tekstin ymmärtämiselle olemassa perusta.

Hermeneuttinen kehä on tarkoittanut eri ajattelijoiden osan ja kokonaisuuden dynaamista suhdetta, mutta he ovat olleet eri mieltä siitä, mistä osista ja mistä kokonai-suudesta on kysymys. Esimerkiksi Schleier-macher näki hermeneuttisen kehän to-teutuvan sekä ”kieliopillisessa tulkinnassa” (dynamiikka sanan ja lauseen, lauseen ja kappaleen, kappaleen ja tekstin ymmär-tämisen välillä jne.) että ”psykologisessa tulkinnassa” (teksti kirjoittajansa sielun-elämän osan ilmaisuna ja sielunelämän kokonaisuuden ilmaisuna). Gadamer ei kiistä tekstitulkintaa koskevan hermeneu-tiikan ansioita (vrt. ”kieliopillinen tul-kinta”), mutta antaa uuden painotuksen ajatukselle dynaamisesta kehästä osan ja

kokonaisuuden välillä: Hän korostaa tulkit-sijan olevan osa suurempaa kokonaisuutta. Tulkinta toteutuu perinteen soveltamisena omaan kysymyksenasetteluun. Ymmärtä-minen on tapa, jolla kulttuurisesti muodos-tunut perinne- ja normikokonaisuus vä-littyy eteenpäin sekä muokkautuu uusiin yhteyksiin ja tulkitsija toteuttaa itseään osana suurempaa kokonaisuutta.

Näin ymmärtämisen kehämäinen liike jatkuu loputtomiin. Tämä ei tietenkään tar-koita, ettei tulkinta johda minkäänlaiseen tulokseen. Tulkitsijan horisontti laajenee hänen edetessään hermeneuttisessa ke-hässä. Lopulta hän pääsee yhtenäiseen tul-kintaan tutkimuksensa kohteesta. Tätä ta-pahtumaa Gadamer nimittää horisonttien sulautumiseksi, muttei suinkaan tarkoita, että nykyhorisontti ja menneisyyden horisontti muuttuisivat identtisiksi. Sen sijaan sulautumistapahtumassa ymmär-retään niiden yhteenkuuluvuus, joka si-sältää samuuden lisäksi niiden erilaisuuden. Siksi hermeneuttista kehää ei saa sekoittaa loogiseen kehäpäätelmään, kuten Gadamer Heideggeria seuraten toteaa. Kehä ei ole sen paremmin subjektiivinen kuin objek-tiivinenkaan, vaan kehäliike kuvaa tulkit-sijan nykyhorisontin ja menneisyyden ho-risontin toisiinsa suhteutettua ja toisiaan määrittelevää liikettä. Merkityksen enna-koiminen, joka ohjaa tekstin ymmärtä-mistä, ei ole subjektin harkittu valinta, vaan se on määräytynyt siitä yhteisyydestä, joka liittyy meidät perinteeseen.

Tässä on Gadamerin vastaus Menonin paradoksiin: tulkitsijalla on aina tietty pe-rinteestä kasvanut esiyymmärrys, ja ymmär-täminen on mahdollista vain tämän esi-ymmärryksen avulla. Esiyymmärrys määrää muun muassa sitä tapaa, jolla jokin tema-tisoidaan jonakin. Siksi tulkitsija ei aloita tulkintaansa tyhjästä, ikään kuin hän olisi tabula rasa, jolle tulkittavan tekstin mer-kitys kopioitaisiin, ja tulkinta ja tekstin merkitys vastaisivat toisiaan ihannetapa-uksessa yksi yhteen. Esiyymmärryksen joh-dosta tulkitsijalla on tulkittavasta jo tietty ennakkokäsitys ja ennakko-odotuksia. Tul-

kinnan teleologisuus ohjaa häntä suuntautumaan näiden ennako-odotusten mukaisesti, ja kulkeminen kehässä muuttaa hänen ennako-odotuksiaan. Tulkitsijan nykyhorisontti ei ole koskaan riippumaton perinteestä, sillä se on voinut syntyä vain perinteen kautta. Se kuitenkin muuttuu alituisen, sillä tulemme jatkuvasti tietoisiksi ennakkoluuloistamme ja asetamme niitä koetukselle.

Kehän variaatioita

Heidegger suoritti hermeneutiikan pitkässä perinteessä suuren käänteen: käänteen ontologiaan. Tällöin myös ajatus hermeneuttisesta kehästä sai ontologisen painotuksen. Uutta Heideggerin hermeneuttisissa pohdinnoissa ei ollut se, että hän tiedosti ymmärtämisen toteutuvan kehämäisessä liikkeessä, sillä tämä oli tiedetty jo kauan. Sen sijaan Heidegger oli ensimmäinen, joka oivalsi, että ”kysymyksessä ei ole metodinen kehä, vaan ymmärtämisen ontologisen rakenteen osatekijä.”² *Dasein* eli täälläolo on Heideggerille oleva, jonka olemista luonnehtii huoli. Ensisijaisesti se kantaa huolta omasta tulevaisuudestaan. Se ymmärtää itseään ja omaa olemistaan ennakoimalla tulevaisuutta. Heideggerin painotus hänen puhuessaan kehästä keskittyy siis olemassaoloon: oman olemassaolon ennakoimisella on keskeinen merkitys ymmärtämisessä, joka on samalla myös täälläolon itseymmärrystä. Tulkittamisen tehtävä on selvittää, miten omaa olemassaoloa ennakoi:

”Kutsumme ymmärtämisen kehittymistä tulkittamiseksi. Tulkittamisessa ymmärtäminen maksuu ymmärtäen sen, minkä on ymmärtänyt. [...] Tulkittaminen ei hanki tietoa siitä, mitä on ymmärretty, vaan työstää edelleen ymmärtämisessä luonnosteltuja mahdollisuuksia.”³

Tulkittamisessa siis muokataan sitä, kuinka oman olemassaolon mahdollisuudet on ymmärretty, eli tulkittamista edeltää tietty ymmärtäminen, joka koskee olemassaoloa. Kuitenkaan Heidegger ei puhu tässä kohdin kehästä, vaan viittaa kaksi kertaa siihen, että on ”vältettävä”⁴ puhumasta kehästä, sillä tämä puhetapa on harhaanjohtava. Hän ottaa kehä-metaforan käyttöönsä ensisijassa negatiivisessa mielessä eli kiistääkseen, että hänen ajatuksessaan olisi kysymys loogisesta kehästä eli kehäpäätelmästä. Hänen provokatiivinen vastauksensa tähän mahdolliseen vastaväitteeseen on, ettei kehä ole huono asia: ”ratkaise-

vinta ei ole päästä kehästä ulos vaan oikea tapa tulla kehään”⁵. Tämä tarkoittaa ennakonäkökulman, ennakkokäsitteiden ja tulkittavasta ennakkoon-omaksutun kehittämistä asioista itsestään käsin.

Gadamerin ajatuksella hermeneuttisesta kehästä on toisenlainen motiivi. Hän tarttuu ajatukseen kehästä kritisoidakseen objektiivisuuden metodologista ideaalia, joka edellyttää, ettei tulkitsija kuulu kohteeseensa eikä perinteeseen. Siinä missä Heidegger varsin eksistentiaalisin painotuksin osoittaa tulkinnan ennako-rakenteen, mikä todistaa tulkitsijan kuuluvan ymmärtämisen kohteeseen, Gadamer hyödyntää samaa ajatusta tarkastellessaan henkítieteellisen tulkinnan tapahtumista sekä tulkitsijan ja perinteen suhdetta. Tulkintaa ohjaa aina ”täydellisyden ennakointi”, joka on Gadamerin mukaan seurausta hermeneuttisesta kehästä. Ymmärtää voi vain sitä, mikä muodostaa merkityksen ykseyden eli yhtenäisen merkityksen. Tulkinnan yhtenäisyys toimii tulkinnan teleologisena normina: tulkittavan asian ennakoidaan olevan yhtenäinen. Vasta jos asiaa ei pysty ymmärtämään yhtenäisesti, turvaututaan historistisiin ja psykologisiin tulkintoihin.

Hermeneuttinen kehä tarkoittaa Gadamerille ymmärtämisen alati itseään korjaavaa prosessia: muotoaan hakeva ymmärtäminen tekee luonnoksia tulkittavasta asiasta sekä korjaa ja tarkentaa näitä merkitysluonnoksia tulkintaprosessin edetessä. Tässä suhteessa Gadamerilaisella kehällä on epistemologinen ulottuvuus, joka jää taka-alalle Heideggerin ajatuksessa hermeneuttisesta kehästä. Liikkuminen hermeneuttisessa kehässä tarkoittaa Gadamerille väliaikaisten tulkintahypoteesien oikaisemista, tarkentamista ja korvaamista toisilla hypoteeseilla. Tämä ero Heideggerin ja Gadamerin välillä johtuu erilaisesta asiayhteydestä, jossa he näkevät hermeneuttisen kehän toteutuvan. Heideggerilaisessa kehässä on kysymys jo ymmärretyn, omaa olemassaoloa koskevan ennakoinnin työstämisestä ja tulkittamisesta. Sitä vastoin Gadamer rajaa tarkastelunsa henkítieteellisten tekstitulkin-tojen suhteellisen suppeaan kenttään. Näin Heideggerilta vaikutteita ammentanut Gadamer kytkee hermeneuttisen kehän takaisin siihen yhteyteen, johon se on kuulunut läpi hermeneutiikan historian: tekstitulkin-tojen yhteyteen. Tätä painopisteen siirtymistä on toisinaan luonnehdittu sanomalla, että Gadamer korvaa Heideggerin kuolemaa-kohti-olemisen tekstiä-kohti-olemisella. Väite on kuitenkin ylimalkainen, sillä Gadamer ei suinkaan unohda eikä korvaa keskeisiä

osia opettajansa eksistentiaalisesti värityneestä hermeneutiikasta, vaikka muokkaakin sitä omiin päämääriinsä ja soveltaa sitä tekstitulkin-toon. Kysymys ei ole lineaarisesta kognitiivisesta prosessista, jossa edetään selvistä ja kirkkaista ideoista aina uusiin selviin ja kirkkaisiin ideoihin, vaan holistisesta ymmärtämistapahtumasta, jossa kaikki määrää kaikkea: Osa ymmärretään kokonaisuudesta ja sen ennakoinnista käsin, kokonaisuus puolestaan osista käsin. Tekstiä ymmärretään omista tulkintalähtökohdista käsin, omia lähtökoh- tia ja tekstissä tarkasteltua asiaa taas tekstin esittämän vieraan mielipiteen avulla. Lopuksi Heideggerin ja Gadamerin hermeneuttiset kehät eroavat siinä, mitä ’aika- muotoa’ niissä painotetaan. Heidegger korostaa tulevaisuuden ensisijaisuutta merkitysluonnoksissa, tarjoaahan tulevaisuus enemmän avoimia mahdollisuuksia kuin menneisyys. Sitä vastoin Gadamer painottaa menneisyyden ensisijaisuutta: tulevaisuus on jotain, joka ei sellaisenaan tarjoutu ymmärtämisen kohteeksi vaan jota voimme korkeintaan ennakoida jo hankkimiemme kokemusten valossa.

Näiden hermeneuttisissa kehässä ilme- nevien erojen lisäksi artikkeli ilmentää mui- takin ajattelijoiden välisiä eroja. Heideggerista poiketen Gadamer korostaa keskustelun ja intersubjektiivisesti syntyvien ja kehittyvien merkitysten roolia. Hän pitää ihmisten välistä keskustelua paradigmana, jonka avulla voi selvittää myös tekstien tai ajatusrakennelmien ymmärtämistä ja tulkintaa. Ihminen on Gadamerille dia- loginen olento, joka käy dialogia paitsi muiden ihmisten, myös pitkän perinteen kanssa. Näin käy silloinkin, kun hän ei itse tiedosta käyvänsä dialogia.

Suomennettu artikkeli julkaistaan myö- hemmin teoksessa *Hermeneutiikka flo- sofian ja tieteiden lähtökohdana*, johon on käännetty Gadamerin tärkeimpiä ar- tikkeleja. Kustantaja Vastapainolle kiitos mahdollisuudesta julkaista artikkeli eril- lisenä suomennoksena jo ennen artikkeli- kokoelman ilmestymistä.

Viitteet

1. *Menon* 80d
2. Hans-Georg Gadamer: *Hermeneutik I. Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik* (= WM), Mohr, Tübingen, 1986, 299.
3. Martin Heidegger: *Sein und Zeit* (= SZ), Niemeyer, Tübingen 1986, 148; suom. *Oleminen ja aika* (= OA), käant. Reijo Kupiainen, Vastapaino, Tampere 2000, 191.
4. SZ 153, 314-15; OA 197, 380-81.
5. SZ 153; OA 197.